

Ander Pettersson, Fiskaregården

berättar för Sture Hjalmarsson 1981-06-30

Jag är född i Fiskaregården i Säm 1900-03-04, fast på det Fiskaregården som ligger mellan Bosgården och f.d. Säms småskola.

Mina föräldrar var Josef Vilhelm Petersson född 1869 och Ida Serafia född Johansson, 1864.

Båda dessa ställen Fiskaregården var dagsverkstorp under Toarp på den tiden. Ägaren till Toarp, när jag var liten, hette Alfred Jönsson och före honom lär det ha varit en som hette Nilsson som var ägare och det var han som lät mura upp de fina källarna på Toarp, som faktiskt är sevärheter. Frugården hörde inte förr till Toarp. Där var också en ägare som hette Nilsson. Han hade någon slags sömnadsverksamhet och ha lånat pengar av Alfred Jönsson på Frugården. Nilsson fick ett litet undantag, det var där som Herman Nilsson senare bodde. Det gamla boningshuset på Frugården låg väster om landsvägen och ladugården låg där den nuvarande villan ligger. Herman Nilsson hade varit i Norge, i Kristiania som det då hette. Han hade varit kusk på en stor gård där, i många år. Han hade två syskon som hette Rudolf och Runett. De bodde i Vegby och Runett hade café där. Alfred Jönsson efterträddes av sin son Gunnar Jönsson på Toarp. När han senare sålde Toarp till en agronom som heter Gösta Frick, tog han undan Frugården, båda torpen, som hette Fiskaregården och Kvastbacken och lade dem till Frugården.

Långt borta i Navstockaskogen, som ligger på gränsen mot Hulared, bodde det folk förr i världen. Ett torp hette Skogen och där bodde en som hette "Nisse på Skogen". Så finns det rester av bebyggelse på två andra ställen därute också, de platserna kallas Nässbergs och Josefa lyckor, men jag vet inte huru länge sen det bodde folk där. Vid Nässbergs står källaren kvar än idag och vid Josefaskocken kan man se vattenkällan. Ovanför Kvastbacken mot sjön till, bodde också folk. Det hette Skogås och där bodde en gubbe och en gumma som blev så osams att de flyttade isär. Gubben grävde sig en egen jordkula och bodde där ensam. Den jordkulan kan man se än idag. Det syns en liten spishäll, där han eldat och lagat sin mat. Uppifrån Skogås är det en väldigt fin utsikt. Man kan se ända bort till Tvärred därifrån.

Framme på Toarp bakom en stuga som kallades Kullen, låg förr en liten stuga

och där bodde en gumma som kallades "Mor Anna". Hennes man hade förr varit forare, d.v.s. ladugårdsskötare, på Toarp och han blev ihjälstängad av en tjur på Toarp domsöndagen 1909. "Forare-Johan" hade haft tjuren ute hos en ko och av någon anledning hade nosringen, som han ledde tjuren i, brustit ur näsan på tjuren och Johan blev ihjälstängad. Det hördes ända ned till vårat hur tjuren bölade och det var ruskigt att höra.

En bror till Artur Claesson på Axelstorp, som hette John, körde med häst och vagn till telefonstationen, som då fanns hos **Åråsen i Torsbo, för att ringa efter läkare. På färden dit mötte han kyrkefolket och de var så förundrade för att han körde så fort. Men senare fick de veta vad som hänt och att de måste vara försiktiga för tjuren gick lös framme vid Toarp. Så småningom kom det en doktor till Toarp, han åkte också efter häst och vagn, men han kom naturligtvis alldeles försent.

Sedan fick änkan "Mor Anna" den lilla stugan på undantag så länge hon levde och jag tror att hon fick vedbranden också. En senare ägare till Toarp, som hette Lindmark, fick en gång se den lilla stugan. Det var rätt igenvuxet där då, ingen bodde där för "Mor Anna" var för längesedan död. Följden blev att Lindmark lät riva stugan.

Det påstås att Sämbyn förr i världen låg på åkern öster om landsvägen mellan Bosgården och Lunden. Carl Sjögren har talat om att när han har plöjt på den åkern, så har det kommit fram stenar som ser ut att ha varit till stenfoten på någon stuga. Frugården har förr räknats till Sämbyn och Sämbyn har en mosse nedanför Almqvistes på Frugårdens, eller som det hette förr, Ruds, ägor.

I en liten ryggåsstuga på Bosgårdens ägor bodde förr en gumma som hette Fina. Hon hade förr tillsammans med tre andra gummor bott i den s.k. Fattigstugan. Sedan blev det småskola i Fattigstugan. Det var den s.k. Säms södra småskola. Då fick Fina tillsammans med en annan gumma flytta till den ovan omtalade ryggåsstugan. Den andra gumman fick sedan komma in på något ålderdomshem, så Fina bodde där ensam länge. Hon städade i den södra småskolan och så bar hon posten från Säms folkskola till Sämbyn. När gummorna bodde i Fattigstugan, så hade de var sitt rum med en öppen spis och där fick de själva laga sin mat. Bränsle fick de också skaffa själva. Det var mycket får i Sämbyn på den tiden. De utfodrades delvis med löv och när de ätit upp lövet så kastades det avlövide riset ut och då kallades det för "smalaris". Sådant ris hämtade gummorna i Fattighuset och eldade med. Det hände ibland att gummorna blev

osams om ”smalariset” och då kunde det gå ganska hett till väga.

Finna lär också vid något tillfälle tagit en inackordering mot betalning. Då var det fem stycken ”fattighjon” i stugan. De hade svårt för att hålla sams därnere, ja, det var ingen avundsam ålderdom de hade.

Det var inte så många barn härute i södra ändan av socknen. Jag och Gustav Claesson på Sjökulla fick börja ett år för tidigt för att rädda skolan. Men när vi hade gått ett år härnere lades skolan ned och vi fick gå upp till den andra skolan. Första året, när vi gick i skolan härnere, hade vi en lärarinna som hette Albertina Andersson. Hon bodde på Brobacken och var rätt till åren kommen. Hon var liten till växten men hade en enastående sångröst. När hon sjöng i kyrkan överröstade hon de flesta.

Albertina var med redan på den tiden, då småskolan flyttade från ett ställe till ett annat. Jag tror att hon hade skola på tre ställen och var en dag på varje ställe. Jag vet att hon hade skola i ett hus som kallades ”Bergastugan” och som låg väster om landsvägen mitt för Karlsdals fabrik eller kanske lite längre upp mot Kyrkås. När jag skulle börja andra året i småskolan så lades småskolan ned här nere och då fick jag gå upp till Märta Stomberg. Vid den tiden byggdes folkskolan däruppe, för jag minns att vi pojkar fick hjälpa till att långa upp tegel på taket där. I folkskolan gick jag för Sjöqvist. Det var en bra lärare, men sträng var han.

I Bosgården bodde på den tiden länsman Sigge Theodor Gedda. Han hade efterträtt sin far O.A. Gedda som också var länsman. Det var barska herrar båda två och inte så omtäckta av folket. Det var ju sällan länsmän förr i tiden. De skulle ju syna vägar, bönderna hade en vägbit var i förhållande till gårdens storlek och den skulle de svara för underhållet på. Vid sådana vägsyner kunde det hända att en del storgubbar mutade länsman med konjak för att han skulle godkänna vägen, och det var det många bönder som var förtretade på.

Sigge Gedda hade många som ville märka honom och en gång hände det att någon hade satt upp en skarpslipad lie över vägen där de visste att han skulle komma åkande i sin kärra. Detta hände nere i Månstad vid en plats som heter Torarp på vägen mellan Månstad och Hulared, några hundra meter öste rom Tappla kvarn. De hade tagit mått på höjden av hans kärra, men nu bar det sig så att han hade kört sönder sin kärra bortigenom socknarna och där fått låna en kärra som var något lägre. Följden blev att lien endast strök av hatten på länsman Gedda.

Det blev aldrig klarlagt vem som hade satt upp lien. Hade dom fått reda på det

så hade det säkert blivit ett kännbart straff. Men det sades att efter denna händelse blev länsman Gedda lite mjukare i tonen. Han var väldigt noga med att man hälsade på honom. En dag gick han förbi här och jag hälsade naturligtvis på honom, men efter en stund kom han tillbaka och då röt han: ”Varför hälsar inte Ander på mej idag?” ”Jag trodde att det räckte med en gång” sa jag ” för jag hälsade när landsfiskalen gick utåt.” ”Visst fan” sa han. Han brukade alltid skräppa av mej (berömma mej) för att jag hälsade artigt. Det var många historier om länsman Gedda. Här kommer en: En gång råkade länsman Gedda ”Gamle Bystasmen” ” smeden Johan August Johansson f. 1850). ”Bystasmen” som var en trygg och slagfärdig person kände inte igen länsman Gedda och gjorde ingen min av att hälsa. ”Varför hälsar ni inte, vet ni inte vem jag är” röt Gedda. ” Nä då måste jag säga att det har jag ingen aning av” svarade lugnt ”Bystasmen”. ”Vet ni inte att jag är länsman Gedda” sa länsmannen. ”Å tusan” utbrast ”Bystasmen”, ”då va då han som sket ner sej på Berga bröllop!” Gedda lär ha blivit rätt ”slokörad” efter det yttrandet.

Jag var nog inte mer än sex år, då jag var framme och luka (gallra) rovor på Toarp första gången. Då fick vi 85 öre om dagen för 11 timmars arbete men dagspengen steg med åren ju äldre man blev. Jag blev godtagen att göra dagsverken den hösten då jag fyllt 14 år. Detta på grund av att min far skulle in till Borås lasarett och operera sig för bråck, som han ådragit sig när han drog Toarps höhiss. Den drogs nämligen för hand, sedan drogs den med oxar eller häst, innan man fick det elektriska. Att jag blev godtagen att göra dagsverkena då berodde nog mycket på min fars sjukdom. Arbetstiden var 10 timmar om dagen och då var Artur Claesson rättare på Toarp. Han flyttade 1925 till Axelstorp som torpare. Det var samma år som jag gifte mig och vi flyttade till Kullen.

Den första slåttermaskinen på Toarp kördes med oxar, för hästar vågade de inte sätta för. Det var en som hette Ludvig Johansson från Bagaregården, som körde den. Han var bror till Kalle i Bagaregården och han åkte till Amerika sedan. Men oxarna hade ont av värmen och ibland fick de ”stingen” och då blev det väldig fart på dem. Det var en märkvärdig kedjedriven maskin, den första slåttermaskinen. Det dröjde länge innan det kom någon skördemaskin, rågen skars alltid för hand, för till den är det inte lätt att använda maskin.

Till en början kördes tröskverket på Toarp med två par oxar. Men detta gick sönder och Nystedterna skulle sätta upp ett nytt, men detta blev inte till pass åt

Alfred Jönsson. ”Säg till dem att det får de riva ned för det ska vi inte ha” sa Alfred Jönsson. Så ordnande han en stor lokomobil att tröska upp med det året. Sedan kom det en fotogenmotor. Det elektriska ljuset och kraften kom till Toarp 1922.

De olika åkrarna på Toarp hade sina namn. De hette: Bäckagärdet, Nya gärde, Stallträdet, Lagårdsträdet, Melleträdet, Sjöträdet, Hässlet, Byagärdet, Trehörningen, Värmlänningen, som kallades så därför att den var uppodlad av värmlänningar, och Ruds-gårderna.

Alfred Jönsson hade en son som hette Manne. Av någon anledning så var bröllopet (*vilket bröllop..?*) på Toarp en påskafton. Det var ett stort och ståtligt bröllop. Gunnar Jönssons första fru var norrlänning. Hon var bekant med fru Wingertz i Ulricehamn. Gunnar Jönsson och tandläkare Wingertz var goda vänner. När Wingertz gifte sig, så träffade Gunnar Jönsson sin blivande fru på detta bröllop, där hon var tärna. Hon hette Lilly.

På den tiden var det bönderna som skulle sköta vägunderhållet, både på sommaren och vintern. Toarp, som var en stor gård, hade en rätt stor andel i detta åtagande. Den bit landsväg som de hade blivit tilldelade sträckte sig från mitten av Slumsviks mosse i Månstad, över Enebacken mot Hulared, till Reutersbergs ladugård. Denna sträcka hade Toarp att hålla i sådant skick att länsman Gedda kunde godkänna den vid sina regelbundet återkommande vägsyner. Den sträcka som de var skyldiga att hålla öppen vintertid, sträckte sig från Hästhagen i Navstocka till Gårdö. Här kördes snöplogen med tre hästar. Det kunde vara nog så besvärligt när det yrat igen riktigt på gårderna vid Toarp och Gårdö. Särskilt på det sistnämnda stället var det besvärligt, beroende på att det där var en stenmur på vardera sidan av vägen. Var där riktigt igenyrat jäms med stenmurarna, kunde man inte komma fram med snöplogen utan var tvungen att skotta sig fram.

Petter på Bäckaskog var min farfar och bodde i den lilla stugan mitt emot där Levin Josefsson bodde. Tidigare bodde han framme på Intorp. Han hade kört massor med brännvin till Borås, både med häst och med oxar.

Det var en som hette Andersson, som ägde Intorp då och han hade både bränneri och bobinfabrik. På Intorp var också anställd en gammal gubbe som hette Fredrik på Målek. Han var en gång sysselsatt med att köra potaterna med ett par oxar. Hur det nu var så var han inte riktigt nykter. Detta hade Andersson observerat och följderna blev att han slog gubben med sin käpp ”till den milda

grad". Detta tyckte naturligtvis de andra arbetarna inte om. Det hände sig en gång i dagsverksstugan att Andersson kom in dit. Då var det någon, som sa till Fredrik: "Dä va skam, va du börjar å se gammal å skröplier ut nu Fredrik". "Jaha" sa Fredrik, "när du har fått baken halvsulader som ja har fått, så ser du nog skröplier ut mä". Det dröjde visst innan Andersson satte sin fot i dagsverksstugan efter detta.

För längesedan bodde det på detta ställe i Fiskaregården, som även kallades Mårberga, en som hette Englund. Ännu tidigare bodde Per i Sjögårdens föräldrar här. Min morfar och mormor tror jag hade en jordbit i Vegby. När de blev för gamla att klara sig själva, så kom de till oss på det andra stället i Fiskaregården, Johannes och Lotta hette de.

Min mor, Rika i Getavad, som var gift med Aron, och så Klas Ryding, var syskon. Klas Ryding och hans hustru Selma bodde sedan här och mina föräldrar bodde på det andra stället i Fiskaregården.

*** Telefonstationen var i Torsbo, på det stället, som ligger i liderna mellan Torsbo och vid landsvägen ner till Bystad. Det heter Björkered. Där bodde då en som hette Klas Oskar Johansson och han gick under benämningen "Åråsen" därför att han var kommen ifrån Årås i Kölingared. Han hade fyra döttrar som skötte telefonstationen. Min far hade 50 öre i ersättning för att han gick emellan länsman Geddas i Bosgården till telefonstationen i Torsbo och såg efter när det hade blivit något fel på telefonlinjen.*

Ander Pettersson
Fiskaregården, Södra Säm
4/3 1900 – 20/6 1983